

صلاحیت دولت در حقوق بین الملل

دکتر سید اسرار ضیائی

عضویت علی کرده حقوق بین الملل شماره ۴۴

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه : ضیایی، سیدیاسر، ۱۳۶۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : صلاحیت دولت در حقوق بین الملل / سیدیاسر ضیایی.
 مشخصات نشر : تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ۳۸۶ ص.: جلد، نمودار.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۰۰۰-۴
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا
 موضوع : صلاحیت قانونی (حقوق بین الملل)
 موضوع : Jurisdiction (International law)
 موضوع : مسئولیت دولت (حقوق بین الملل)
 موضوع : Government liability (International law)
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ص ۹/ض ۴۰۱۷ KZ
 رده بندی دیویی : ۳۴۱/۴
 شما : کتابشناسی ملی : ۴۷۰۶۳۰۳

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهردانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.shahredanesh.com

عنوان : صلاحیت دولت در حقوق بین الملل
 تألیف : دکتر سید یاسر ضیایی
 ناشر : مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش
 نوبت چاپ : اول
 تاریخ چاپ : ۱۳۹۶
 شمارگان : ۲۰۰
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۰۰۰-۴
 بهاء : ۲۸,۰۰۰

حق چاپ محفوظ است.

تهران - خیابان کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - خیابان گیلان - پلاک ۵
 کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۱۱۵۸۱ نامبر: ۸۸۱۱۵۸۰
 Website: <http://www.sdil.ac.ir> Email: publication@sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهمیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هچماه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکرین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبات قبلی نویسنده را ائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیش نیز باید آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت نضات و کلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه دست می‌گذارند علاوه‌بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً به نضت همی در غنی‌سازی ادبیات و دکرین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه علمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکرین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه‌بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با

ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات آقای دکتر سید یاسر ضیایی در تألیف کتاب «صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل» را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

www.ketab.ir

فهرست اجمالی مطالب

جلد اول: قواعد عمومی صلاحیت دولت در حقوق بین الملل

- ۱- مبانی صلاحیت دولت در حقوق بین الملل..... ۳۱
- ۲- معیارهای صلاحیت دولت در حقوق بین الملل..... ۵۵
- ۳- اصول صلاحیت دولت در حقوق بین الملل..... ۹۷
- ۴- صلاحیت فراسرزمین دولت در حقوق بین الملل..... ۱۳۵
- ۵- صلاحیت دولت و حقوق مسئولیت بین المللی..... ۱۶۹

جلد دوم: قواعد اختصاصی صلاحیت دولت در حقوق بین الملل

- ۱- صلاحیت دولت در حقوق بین الملل کیفری..... ۱۹۹
- ۲- صلاحیت دولت در حقوق بین الملل اقتصادی..... ۲۳۱
- ۳- صلاحیت دولت در حقوق دریاها..... ۲۹۵
- ۴- صلاحیت دولت در حقوق فضای سایبر..... ۳۱۵
- ۵- صلاحیت دولت در حقوق بین الملل بشر..... ۳۳۳
- ۶- صلاحیت دولت در حقوق بین الملل محیط زیست..... ۳۵۱

فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه.....	۲۱
جلد اول - قواعد عمومی صلاحیت دولت در حقوق بین الملل	
۱- مبانی صلاحیت دولت در حقوق بین الملل.....	۳۱
۱- مفهوم صلاحیت در حقوق بین الملل.....	۳۲
۲- تجزیه صلاحیت: قانونی، قضایی و اجرایی.....	۳۴
۳- تعارض صلاحیت در حقوق بین الملل.....	۳۷
۱-۳- تعارض صلاحیت قانونی.....	۳۸
۲-۳- تعارض صلاحیت قضایی.....	۳۹
۳-۳- تعارض صلاحیت اجرایی.....	۳۹
۴- جایگاه صلاحیت در حقوق بین الملل.....	۴۰
۱-۴- صلاحیت در میانه حقوق بین الملل عمومی و خصوصی.....	۴۰
۲-۴- پدیدارشناسی «حقوق بین الملل صلاحیت».....	۴۷
۵- منابع صلاحیت در حقوق بین الملل.....	۴۹
۱-۵- معاهدات بین المللی.....	۵۰
۲-۵- رویه قضایی بین المللی.....	۵۲
۲- معیارهای صلاحیت دولت در حقوق بین الملل.....	۵۵
۱- مبانی نظری معیارهای صلاحیت دولت.....	۵۶
۲- معیارهای اعمال صلاحیت قانونی.....	۵۷

- ۱-۲- در موضوعات کیفری ۵۸
- ۱-۱-۲- صلاحیت سرزمینی ذهنی و عینی و مطلق ۵۸
- ۲-۱-۲- صلاحیت شخصی فعال و منفعل ۶۱
- ۳-۱-۲- صلاحیت واقعی ۶۵
- ۴-۱-۲- صلاحیت جهانی ۶۸
- ۲-۲- در موضوعات حقوقی ۷۲
- ۳- معیارهای صلاحیت قضایی ۷۷
- ۱-۳- دادگاه محل اقامت خواهان ۸۰
- ۲-۳- دادگاه محل اقامت خوانده ۸۲
- ۳-۳- دادگاه محل حضور خوانده ۸۳
- ۴-۳- دادگاه محل وقوع شیء ۸۶
- ۵-۳- دادگاه محل تجارت خوانده ۸۹
- ۶-۳- دادگاه محل انتخاب ۹۱
- ۷-۳- سایر معیارها ۹۴
- ۴- معیارهای صلاحیت اجرایی ۹۴
- ۳- اصول صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل ۹۷
- ۱- اصول حقوق بین‌الملل ناظر بر صلاحیت دولت ۹۸
- ۱-۱- اصول غیرقراردادی ۹۸
- ۱-۱-۱- اصل احترام متقابل میان دولت‌ها ۹۹
- ۱-۱-۲- اصل عقلانیت ۱۰۲
- ۱-۱-۳- اصل توازن منافع ۱۰۴
- ۲-۱- اصول قراردادی ۱۰۶
- ۱-۲-۱- معاهدات بین‌المللی ۱۰۶
- ۱-۲-۲- کنوانسیون بروکسل ۱۰۷
- ۲-۱-۲- کنوانسیون لوگانو ۱۰۹
- ۳-۱-۲- پیش‌نویس کنوانسیون لاهه ۱۰۹
- ۲-۲-۱- اقدامات سازمان‌های بین‌المللی ۱۱۰

- ۲- اصول حقوق بین الملل قابل اعمال بر صلاحیت دولت ۱۱۲
- ۱-۲- اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت ها ۱۱۲
- ۲-۲- اصل قانونی بودن ۱۱۷
- ۳-۲- اصل دادرسی عادلانه ۱۱۹
- ۱-۳-۲- اصل منع مجازات مضاعف ۱۲۱
- ۲-۳-۲- اصل منع استتکاف از عدالت ۱۲۳
- ۴-۲- اصل منع سوءاستفاده از حق ۱۲۶
- ۲- اصل مصونیت دولت ۱۲۷
- ۴- صلاحیت فراسرزمینی دولت در حقوق بین الملل ۱۳۵
- ۱- نگرشی تاریخی به صلاحیت فراسرزمینی ۱۳۶
- ۲- اصالت صلاحیت: سرزمینی یا شخصی؟ ۱۳۹
- ۳- قلمروی مفهومی صلاحیت فراسرزمینی ۱۴۴
- ۴- مفاهیم مرتبط با صلاحیت فراسرزمینی ۱۴۷
- ۱-۴- صلاحیت بین المللی ۱۴۷
- ۲-۴- صلاحیت انحصاری ۱۴۷
- ۳-۴- صلاحیت همزمان ۱۴۸
- ۴-۴- صلاحیت تدریجی ۱۴۹
- ۵-۴- صلاحیت افراطی ۱۵۰
- ۶-۴- صلاحیت مشترک ۱۵۰
- ۷-۴- صلاحیت اضافی ۱۵۱
- ۸-۴- صلاحیت عام و صلاحیت خاص ۱۵۲
- ۹-۴- صلاحیت نیابتی ۱۵۲
- ۱۰-۴- صلاحیت یکجانبه ۱۵۳
- ۵- ارزیابی مشروعیت صلاحیت فراسرزمینی ۱۵۳
- ۱-۵- استدالات موافقان صلاحیت فراسرزمینی ۱۵۳
- ۱-۱-۵- صلاحیت فراسرزمینی به مثابه ضمانت اجرای حقوق بین الملل ۱۵۳

- ۵-۱-۲- صلاحیت فراسرزمینی فرصتی برای تابعان جدید حقوق بین الملل..... ۱۵۴
- ۵-۱-۳- صلاحیت فراسرزمینی و تحقق نظام غیرمتمرکز بین المللی ۱۵۴
- ۵-۱-۴- ضرورت اعمال صلاحیت فراسرزمینی از سوی دولت های مدافع حقوق بین الملل..... ۱۵۵
- ۵-۱-۵- اعمال صلاحیت فراسرزمینی بهتر از بی قانونی است..... ۱۵۵
- ۵-۱-۶- صلاحیت فراسرزمینی عاملی برای توسعه حقوق بین الملل ۱۵۶
- ۵-۱-۷- پذیرش نظریه دوگانگی حقوقی در موضوع صلاحیت..... ۱۵۶
- ۵-۲-۱- استدلالات مخالفان صلاحیت فراسرزمینی..... ۱۵۷
- ۵-۲-۲- صلاحیت فراسرزمینی مانع توسعه معاهدات بین المللی..... ۱۵۷
- ۵-۲-۳- تولید چندجانبه شدن صلاحیت فراسرزمینی..... ۱۵۷
- ۵-۲-۴- توسعه «دادگاه انتخابی» با توسعه صلاحیت فراسرزمینی..... ۱۵۸
- ۵-۲-۵- «تداه متقابل» به جای «احترام متقابل» در صلاحیت فراسرزمینی..... ۱۵۸
- ۵-۲-۶- صلاحیت فراسرزمینی ناقض اصول دموکراتیک..... ۱۵۹
- ۵-۲-۷- صلاحیت فراسرزمینی، مثلاً «سیاست فراسرزمینی»..... ۱۵۹
- ۵-۲-۸- صلاحیت فراسرزمینی اصلی برای بازگشت به دوران باستان..... ۱۶۰
- ۵-۲-۹- راه حل هایی برای صلاحیت فراسرزمینی: پهنه میان نظریات..... ۱۶۱
- ۵-۳-۱- در صلاحیت فراسرزمینی قضایی..... ۱۶۴
- ۵-۳-۲- توسل به «صلاحیت فراسرزمینی بین المللی»..... ۱۶۴
- ۵-۳-۳- توسل به «صلاحیت جهانی تعدیل شده»..... ۱۶۵
- ۵-۳-۴- در صلاحیت فراسرزمینی قانونی..... ۱۶۶
- ۵-۳-۵- توسل به «حقوق فراملی»..... ۱۶۶
- ۵-۳-۶- توسل به دکترین «تضمین قانونی متقابل»..... ۱۶۷
- ۵-۴- صلاحیت دولت و حقوق مسئولیت بین المللی..... ۱۶۹
- ۵-۴-۱- مسئولیت بین المللی در اعمال صلاحیت..... ۱۷۰
- ۵-۴-۲- صلاحیت قانونگذاری..... ۱۷۱
- ۵-۴-۳- صلاحیت قضایی..... ۱۷۲
- ۵-۴-۴- اثبات مسئولیت بین المللی در اعمال صلاحیت..... ۱۷۴

- ۳- اقدامات متقابل در اعمال صلاحیت ۱۷۷
- ۳-۱- در صلاحیت قانونگذاری ۱۷۸
- ۳-۱-۱- قوانین انسدادی ۱۷۸
- ۳-۱-۲- تدابیر بازپس‌گیری ۱۷۹
- ۳-۲- در صلاحیت قضایی ۱۸۱
- ۳-۲-۱- عدم شناسایی ۱۸۱
- ۳-۲-۲- محدودیت‌های شکلی ۱۸۳
- ۳-۳- در صلاحیت اجرایی ۱۸۴
- ۳-۳-۱- عدم اجرا ۱۸۴
- ۳-۳-۲- تدابیر تلافی‌جویانه ۱۸۵
- ۴- ارزیابی دو مورد ۱۸۶
- ۴-۱- قانون سبز - برون ۱۸۷
- ۴-۲- قانون داماتو - کی ۱۹۱

جلد دوم - قواعد اختصاصی صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل

- ۱- صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل کیفری ۱۹۹
- ۱- مبنای صلاحیت جهانی: حق یا تکلیف؟ ۲۰۱
- ۲- ماهیت صلاحیت جهانی: کیفری و مدنی ۲۰۵
- ۳- انواع صلاحیت جهانی: بین‌المللی و غیربین‌المللی ۲۰۸
- ۳-۱- صلاحیت جهانی بین‌المللی معاهده‌ای ۲۰۸
- ۳-۲- صلاحیت جهانی بین‌المللی غیرمعاهده‌ای ۲۰۸
- ۳-۳- صلاحیت جهانی غیربین‌المللی ۲۱۰
- ۴- شرایط اعمال صلاحیت جهانی: شخصی، ذاتی و محلی ۲۱۲
- ۴-۱- صلاحیت شخصی در اعمال صلاحیت جهانی ۲۱۲
- ۴-۱-۱- وجود شاکی خصوصی ۲۱۲
- ۴-۱-۲- حضور متهم ۲۱۳
- ۴-۱-۳- عالم بودن به قانون ۲۱۵

- ۲۱۶-۴-۱-۴- فقدان مصونیت.....
- ۲۱۸-۵-۱-۴- مشمول عفو نبودن.....
- ۲۱۹-۲-۴- صلاحیت ذاتی در اعمال صلاحیت جهانی.....
- ۲۲۰-۱-۲-۴- قانونی بودن جرم و مجازات.....
- ۲۲۲-۲-۲-۴- مجرمیت متقابل.....
- ۲۲۳-۳-۲-۴- منع مجازات مضاعف.....
- ۲۲۵-۴-۲-۴- مشمول مرور زمان نبودن.....
- ۲۲۶-۳-۲- صلاحیت محلی در اعمال صلاحیت جهانی.....
- ۲۲۶-۱-۳-۴- رعایت اصل مسترد بدار یا محاکمه کن.....
- ۲۲۹-۲-۱-۴- ایت تقدم صلاحیت محاکم بین‌المللی.....
- ۲۳۱-۲- صلاحیت دهه ۱-۲-۳-۴- در حقوق بین‌الملل اقتصادی.....
- ۲۳۳-۱- اصول صلاحیت در عفو بین‌الملل اقتصادی.....
- ۲۳۳-۱-۱- اصل منع استنفاف ارتعالت.....
- ۲۳۴-۱-۱-۱- در خصوص سرما، رای خارجی.....
- ۲۳۸-۲-۱-۱- در خصوص اشخاص ثالث.....
- ۲۴۱-۲-۱- اصل حداقل رفتار بین‌المللی.....
- ۲۴۲-۳-۱- شرط ملت‌های کامل‌الوداد.....
- ۲۴۴-۴-۱- شرط رفتار ملی.....
- ۲۴۵-۵-۱- اصل حمایت و امنیت.....
- ۲۴۶-۲- معیارهای صلاحیت در حقوق بین‌الملل اقتصادی.....
- ۲۴۶-۱-۲- معیارهای صلاحیت قانونی.....
- ۲۴۶-۱-۱-۲- دکترین اثرگذاری.....
- ۲۴۶-۱-۱-۱-۲- مبانی حقوقی دکترین اثرگذاری.....
- ۲۵۰-۲-۱-۱-۲- شروط دکترین اثرگذاری.....
- ۲۵۰-۱-۲-۱-۱-۲- اساسی بودن اثر.....
- ۲۵۱-۲-۲-۱-۱-۲- مستقیم بودن اثر.....
- ۲۵۲-۳-۲-۱-۱-۲- قابل پیش‌بینی بودن اثر.....

- ۲-۱-۲- دکت‌رین اجرا ۲۵۳
- ۲-۲- معیارهای صلاحیت قضایی ۲۵۸
- ۲-۲-۱- خرق حجاب شرکت‌های فراملی ۲۵۸
- ۲-۲-۱-۱- استناد به خرق حجاب در قضایای تجاری فراملی ۲۵۹
- ۲-۲-۱-۲- استناد به خرق حجاب در حمایت دیپلماتیک ۲۶۵
- ۲-۲-۱-۳- استناد به خرق حجاب در قضایای حقوق بشری ۲۶۹
- ۲-۲-۲- سایر دکت‌رین‌ها ۲۷۰
- ۲-۲-۲-۱- صلاحیت سرزمینی تعاونی ۲۷۰
- ۲-۲-۲-۲- صلاحیت جهانی تعدیل شده ۲۷۱
- ۲-۲-۲-۳- صلاحیت مبتنی بر سند مؤسس شرکت ۲۷۵
- ۳-۲- معیارهای صلاحیت اجرایی ۲۷۶
- ۳-۲-۱- صلاحیت اجرایی فراسرزمینی ۲۷۶
- ۳-۲-۲- صلاحیت اجرایی آثار فراسرزمینی ۲۷۹
- ۳- صلاحیت در حقوق بین‌الملل رتبات ۲۸۱
- ۳-۱- بازارشکنی ۲۸۳
- ۳-۱-۱- بازارشکنی از خارج ۲۸۳
- ۳-۱-۲- بازارشکنی از داخل ۲۸۸
- ۳-۲- ادغام ۲۹۰
- ۳- صلاحیت دولت در حقوق دریاهای ۲۹۵
- ۱- صلاحیت دولت در آب‌های داخلی ۲۹۶
- ۱-۱- صلاحیت قانونگذاری در آب‌های داخلی ۲۹۸
- ۲-۱- صلاحیت قضایی در آب‌های داخلی ۲۹۹
- ۳-۱- صلاحیت اجرایی در آب‌های داخلی ۳۰۰
- ۲- صلاحیت دولت در دریای سرزمینی ۳۰۱
- ۱-۲- صلاحیت قانونگذاری در دریای سرزمینی ۳۰۳
- ۲-۲- صلاحیت قضایی در دریای سرزمینی ۳۰۴
- ۳-۲- صلاحیت اجرایی در دریای سرزمینی ۳۰۶

- ۳- صلاحیت دولت در دریای نظارت ۳۰۷
- ۴- صلاحیت دولت در دریای انحصاری اقتصادی ۳۰۷
- ۱-۴- صلاحیت قانونگذاری در دریای انحصاری اقتصادی ۳۰۸
- ۲-۴- صلاحیت قضایی در دریای انحصاری اقتصادی ۳۰۸
- ۳-۴- صلاحیت اجرایی در دریای انحصاری اقتصادی ۳۰۹
- ۵- صلاحیت دولت در دریای آزاد ۳۱۰
- ۱-۵- صلاحیت قانونگذاری در دریای آزاد ۳۱۱
- ۱-۵- صلاحیت قضایی در دریای آزاد ۳۱۱
- ۳-۵- صلاحیت اجرایی در دریای آزاد ۳۱۲
- ۴- صلاحیت دولت در حقوق فضای سایر ۳۱۵
- ۱- نظریات حاکمیت در فضای سایر ۳۱۶
- ۱-۱- حاکمیت انحصاری بر فضای سایر ۳۱۷
- ۲-۱- فضای سایر به مثابه میراث مشترک بشریت ۳۱۷
- ۲- روش‌های قانونگذاری در فضای سایر ۳۱۸
- ۱-۲- روش قانونگذاری ملی ۳۱۹
- ۱-۱-۲- بررسی معیارهای صلاحیت در قانونگذاری ملی ۳۱۹
- ۱-۱-۲-۱- صلاحیت سرزمینی ۳۲۰
- ۱-۱-۲-۲- صلاحیت شخصی ۳۲۱
- ۱-۱-۲-۳- صلاحیت واقعی ۳۲۲
- ۱-۱-۲-۴- صلاحیت جهانی ۳۲۳
- ۱-۲-۲- بررسی اصول حقوق بین‌الملل در قانونگذاری ملی ۳۲۴
- ۱-۲-۱-۲- اصل قانونی بودن جرم و مجازات ۳۲۴
- ۱-۲-۲-۲- اصل منع مجازات مضاعف ۳۲۴
- ۲-۲- روش قانونگذاری بین‌المللی ۳۲۵
- ۳-۲- روش خودانتظامی ۳۲۷
- ۴-۲- روش مختلط ۳۲۸
- ۳- اعمال صلاحیت قضایی در فضای سایر ۳۲۹

- ۴- اعمال صلاحیت اجرایی در فضای سایبر ۳۳۲
- ۵- صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل بشر ۳۳۳
- ۱- صلاحیت در حقوق بین‌الملل بشر: حق و تکلیف ۳۳۴
- ۱-۱- وجه حقوقی صلاحیت در حقوق بین‌الملل بشر ۳۳۵
- ۱-۲- وجه تکلیفی صلاحیت در حقوق بین‌الملل بشر ۳۳۹
- ۲- صلاحیت در حقوق بشر شرکت‌های فراملی ۳۴۴
- ۶- صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل محیط زیست ۳۵۱
- ۱- صلاحیت در حقوق بین‌الملل محیط زیست: الزام، تجویز و ممنوعیت ۳۵۳
- ۱-۱- الزام ۳۵۳
- ۱-۲- تجویز اعمال صلاحیت فراسرزمینی در حقوق بین‌الملل محیط زیست ۳۵۵
- ۱-۳- ممنوعیت اعمال صلاحیت فراسرزمینی در حقوق بین‌الملل محیط زیست ۳۵۶
- ۲- صلاحیت در حقوق محیط زیست شرکت‌های فراملی ۳۵۷
- فرجام سخن ۳۶۱
- فهرست منابع ۳۶۷

مقدمه

در جامعه بین‌المللی همچون جوامع دیگر بازیگران متعددی وجود دارند که می‌توانند قواعد حاکم بر اجتماع را تنظیم نمایند. تمام این بازیگران اعم از دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی دینی، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، شرکت‌های فراملی، نهضت‌های آزادی‌بخش، شورشیان، افراد سعی دارند تا قواعد ناظر بر جامعه بین‌المللی را به نفع خود تغییر دهند در این میان دولت‌ها به عنوان بازیگران اصلی و اولیه جامعه بین‌المللی تلاش وافری دارند تا در این زمینه توسعه حقوق بین‌الملل به سمتی باشد که کمترین میزان ممکن از حاکمیت ادعا بکند. «حاکمیت» به عنوان عنصری که «دولت» را از سایر بازیگران ضعیف‌تر بین‌المللی متمایز می‌کند، موضوعی است که دولت‌ها در حفظ و تقویت آن از هیچ کوششی فروگذار نیستند، حتی اگر این کوشش به قیمت نقض حقوق بین‌الملل تمام شود. در واقع دولت‌ها تا زمانی که ضرورت زیست اجتماعی ایجاب نکند تن به تحدید حاکمیت از طریق تعهدات قراردادی و غیر قراردادی نمی‌دهند.

از سوی دیگر دولت‌ها تلاش دارند که تا حد ممکن حاکمیت از دست‌رفته خود را باز یابند و یا حاکمیت فعلی خود را به انحاء مختلف توسعه دهند. توسعه قلمروی صلاحیت یکی از مهم‌ترین روش‌های توسعه قلمروی حاکمیت دولت است. توسعه صلاحیت در عرصه بین‌المللی موجب می‌شود تا دولت بتواند در مناطق مختلف جهان و در موضوعات مختلفی از روابط میان دولت‌ها و انسان‌ها اعمال اقتدار نماید. توسعه نامشروع صلاحیت موجب اختلالات مختلفی در روابط حقوقی میان دولت‌ها و یا میان دولت‌ها و اشخاص می‌شود که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره داشت: تعارض صلاحیت قانونی، قضایی و اجرایی، غیر قابل پیش‌بینی شدن قوانین، مشکل شدن حضور در دادگاه برای طرفین اختلاف و تشدید اختلافات بین‌المللی ناشی از اجرای صلاحیت‌های فراسرزمینی. لازم است در برابر این میل شدید دولت‌ها به اعمال صلاحیت موسع لگامی زده شود تا روند توسعه روابط بین‌الملل با اختلال مواجه نشود. حقوق بین‌الملل عمومی نظامی است

که می‌تواند حدود و ثغور صلاحیت در عرصه بین‌المللی را مشخص نماید. برخلاف نظریه قاضی هولمس که گفته بود «قاعده کلی و جهانی این است که مشروع یا نامشروع بودن یک قانون باید توسط حقوق کشوری که آن قانون را تصویب کرده است، تعیین شود»^۱ می‌توان ادعا نمود در حقوق بین‌الملل عمومی قواعدی ناظر بر قلمروی صلاحیت دولت وجود دارد.

با بررسی منابع حقوق بین‌الملل می‌توان دریافت که گرایشی برای تحدید حدود صلاحیت دولت وجود دارد به نوعی که صلاحیت را تبدیل به موضوع حقوق بین‌الملل می‌کند. به همین دلیل معاهدات بین‌المللی مختلفی در رابطه با حدود صلاحیت دولت، شناسایی احکام خارجی و همکاری در اجرای قوانین و احکام خارجی به تصویب رسیده است که عموماً در حوزه حقوق خصوصی هستند. در بخش اول از جلد اول ضمن ارائه تعریفی از صلاحیت دولت، بررسی انواع صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل به برخی از این اسناد بین‌المللی اشاره می‌گردد.

اعمال صلاحیت از سوی دولت‌ها لازم است تا مبتنی بر یکی از معیارهای شناخته‌شده صلاحیت در حقوق بین‌الملل باشند. معیارهای صلاحیت در سه عرصه قانونی، قضایی و اجرایی متفاوت است. با ثغور مثال صلاحیت سرزمینی، شخصی، واقعی و جهانی از جمله معیارهای صلاحیت قانونی و صلاحیت مبتنی بر حضور متهم و «صلاحیت مبتنی بر محل تجارت» از جمله معیارهای صلاحیت قضایی هستند. این مبانی صلاحیت که ریشه در حقوق بین‌الملل عرفی دارند، توسط جامعه بین‌المللی در کل پذیرفته شده است و وارد قوانین داخلی دولت‌ها شده است. بررسی این معیارها و ویژگی این معیارهای سنتی در بخش دوم از جلد اول این کتاب صورت گرفته است.

بررسی منابع موجود در حقوق بین‌الملل عمومی ناظر بر صلاحیت دولت حاکی از آن است که در حال حاضر رویکرد حقوق بین‌الملل موضوعه به صلاحیت رویکرد آزادی صلاحیت، مذکور در رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه *لوئوس* است. بر اساس این رویکرد دولت‌ها در اعمال صلاحیت قانونی، قضایی و اجرایی آزادی عمل دارند تا جایی که حقوق بین‌الملل صریحاً آنها را از اعمال صلاحیت باز دارد. محدودیت‌های اعمال صلاحیت در حقوق بین‌الملل از معاهدات بین‌المللی و اصول کلی حقوقی

^۱. quotes from Joseph Jude Norton, Extraterritorial Jurisdiction of U. S. Antitrust and Securities, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 28, No. 4, 1979, pp. 576.

بین‌المللی قابل استخراج است. این اصول شامل اصولی چون اصل احترام متقابل میان دولت‌ها، اصل عقلانیت، اصل توازن منافع، اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها، اصل قانونی بودن، اصل دادرسی عادلانه، اصل منع سوءاستفاده از حق و سایر اصول قراردادی بین‌المللی می‌باشد. مجموع این قواعد بیانگر آن است که اعمال صلاحیت قانونی، قضایی و اجرایی از سوی دولت با محدودیت‌هایی مواجه است که انحراف از این مقررات می‌تواند اعمال این صلاحیت را نامشروع سازد. بخش سوم از جلد اول این کتاب به بررسی این قواعد اختصاص یافته است.

برخی دولت‌ها معیارهای سنتی صلاحیت را برای شرایط کنونی زیست بین‌المللی کافی ندانند و خواستار آن بودند تا صلاحیت قانونگذاری و قضایی آنها در ورای سرزمینشان توسعه یابد. تجاوز از معیارهای سنتی صلاحیت یا در چارچوب معیارهای نوین صلاحیت از قبیل آخرین اثرگذاری و دکترین اجرا اتفاق می‌افتد و یا مبتنی بر هیچ معیار مشخصی نیست. مانند آنچه در تحریم‌های ثانویه آمریکا اتفاق افتاد. به مجموع این صلاحیت‌های خارج از چارچوب معیارهای سنتی صلاحیت «صلاحیت فراسرزمینی» اطلاق می‌شود. در خصوص مشروعیت صلاحیت فراسرزمینی از منظر مبانی حقوق بین‌الملل نظریات گوناگونی مطرح شده است که آشنایی با آنها می‌تواند به درک نگرش صحیح به معیارهای نوین صلاحیت کمک کند. بررسی نظرات مختلف اندیشمندان در خصوص مشروعیت صلاحیت فراسرزمینی و راه‌حل معضلات ناشی از این صلاحیت در بخش چهارم از جلد اول کتاب صورت گرفته است.

با ترسیم شمایی از جایگاه صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل عمومی که شامل تبیین مبانی نظری صلاحیت تا رویه دولت‌ها در اعمال صلاحیت در بخش‌های مختلف حقوق بین‌الملل می‌شود این امکان به وجود می‌آید تا حدود «صلاحیت مشروع» در حقوق بین‌الملل را دریابیم. با جدا کردن صلاحیت نامشروع از صلاحیت مشروع امکان طرح مسئولیت بین‌المللی دولت متخلف به وجود خواهد آمد. یکی از ضمانت اجراهای اعمال صلاحیت نامشروع توسل به اقدام متقابل است. در عمل، دولت‌ها در برابر صلاحیت نامشروع سایر دولت‌ها به اقدام متقابل در حوزه صلاحیت متوسل می‌شوند که می‌توان از آن به «اقدام متقابل صلاحیتی»^۱ یاد نمود. این اقدامات شامل عدم شناسایی، عدم اجرا، قوانین انسدادی، قوانین بازپس‌گیری، تدابیر تلافی‌جویانه و محدودیت‌های

^۱ Jurisdictional countermeasures

شکلی می‌شود. تفصیل این اقدامات ذیل عنوان صلاحیت دولت از منظر حقوق مسؤولیت بین‌المللی در بخش پنجم از جلد اول کتاب بیان شده است.

پس از بررسی مبانی صلاحیت، معیارهای صلاحیت، صلاحیت فراسرزمینی و قواعد ناظر بر صلاحیت دولت می‌توان به رویه دولت‌ها در اعمال صلاحیت در موضوعات مختلف حقوق بین‌الملل پرداخت. یکی از شاخه‌های حقوق بین‌الملل عمومی که اعمال صلاحیت در آن جلوه‌نویسی به خود گرفته است، حقوق بین‌الملل اقتصادی است. در واقع اعمال صلاحیت فراسرزمینی در عموم شاخه‌های حقوق بین‌الملل عمومی برای دولت‌ها ریشه‌ساز است، اما در حقوق بین‌الملل اقتصادی از آنجا که هدف حفظ منافع اقتصادی یا جبران خسارت است، به طور مستقیم یا غیرمستقیم برای دولت منافی مادی به نبال ندارد. لذا تمایل دولت‌ها در موضوعات حقوق بین‌الملل اقتصادی برای اعمال صلاحیت فراسرزمینی بیشتر است. هرچند برخی دولت‌ها در مقابل اعمال صلاحیت فراسرزمینی توسط سایر دولت‌ها، مقاومت دارند و آن را مصداق دخالت در امور داخلی خود می‌دانند. با این حال، روند حقوق بین‌الملل اقتصادی به سمت ایجاد نقطه تعادل در منافع دولت‌هاست. حقوق بین‌الملل اقتصادی شاهد شکل‌گیری مبانی نوینی در خصوص صلاحیت فراسرزمینی دولت بوده است. به طور مثال در عرصه حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری مبانی جدیدی نظیر دکترین اثرگذاری و دکترین اجرا برای صلاحیت قانونی و دکترین خرق حجاب در صلاحیت جهانی تعدیل شده برای صلاحیت قضایی از سوی دولت‌ها ابداع شده است. این میارها برای تعیین صلاحیت، معیارهایی هستند که با توجه به تحولات نوین حقوق بین‌الملل اقتصادی تولد یافته‌اند و هنوز ابعاد ناشناخته بسیاری دارند.^۱

اعمال صلاحیت در حوزه‌های بین‌المللی دیگر مانند حقوق بین‌الملل بشر، حقوق بین‌الملل کیفری و حقوق بین‌الملل محیط زیست، حقوق بین‌الملل دریاها و حقوق بین‌الملل مالکیت فکری نیز واجد ویژگی‌های منحصر به خود است. در حالی که دولت‌ها علاقه‌مند هستند بر موضوعات حقوق بشری خارج از سرزمین خود اعمال صلاحیت کنند، مایل نیستند تا سایر دولت‌ها در خصوص وضعیت حقوق بشر آنها اعمال صلاحیت قانونی یا قضایی نماید. با بررسی منابع حقوق بین‌الملل می‌توان دریافت که دولت‌ها در

^۱ Larry Cata Backer, Multinational Corporations as Objects and Sources Of Transnational Regulation, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Vol. 14:2, 2008, p. 499.

حمایت از حقوق بشر در رابطه با با فعالیت‌های فراسرزمینی موضوعات تحت صلاحیت خود «ملزم» هستند و در خصوص موضوعات خارج از صلاحیت خود در مواردی «محق» هستند. اسناد ناظر بر حقوق بین‌الملل محیط زیست در مواردی اعمال صلاحیت فراسرزمینی را الزامی، در مواردی ممنوع و در مواردی مجاز دانسته‌اند. در مقابل اسناد مرتبط حوزه حقوق بین‌الملل کیفری اعمال صلاحیت را تحت هیچ شرایطی ممنوع نکرده‌اند و لذا برای تعیین حدود صلاحیت کیفری دولت‌ها لازم است به قواعد کلی حقوقی ناظر و یا قابل اعمال بر صلاحیت رجوع شود. در حقوق بین‌الملل دریاها البته قلمروی صلاحیت قانونی، قضایی و اجرایی دولت‌ها طیف وسیعی دارد که طبق کنوانسیون نفوذ دریاها مورخ ۱۹۸۲ تبیین شده است. در مجموع صلاحیت دولت ساحلی به سمت آب‌های آزاد به نفع کشورهای صاحب پرچم یا کشورهای ثالث کم‌رنگ‌تر می‌شود. جایگاه صلاحیت در موضوعات مذکور در حقوق بین‌الملل در بخش‌های اول تا ششم از کتاب مورد بررسی قرار گرفته است.

لازم به ذکر است که در زمینه حقوق بین‌الملل صلاحیت دو حقوقدان مطرح بین‌المللی یعنی «مایکل آکهurst»^۱ و «فرریک مان»^۲ آثار متعددی از خود به جای گذاشته‌اند که مهم‌ترین اثر این دو نویسنده دو مقاله با همین عنوان بوده که مرجع سایر پژوهشگران عرصه صلاحیت دولت در حقوق بین‌الملل قرار گرفته است. حقوقدانان جدید و جوان نیز به طور جد وارد این عرصه شده‌اند و آثار ارزشمندی از خود به جای گذاشته‌اند که از آن جمله می‌توان به کتاب پرسترایا، «اکثر رینگارت با عنوان «صلاحیت در حقوق بین‌الملل» اشاره نمود^۳ که نویسنده توفیق یافته در خدمت ایشان در دانشگاه لوون بلژیک و بهره‌مندی از کتاب ایشان را داشته است. مزه به ذکر است که آثار جامعی نیز در خصوص صلاحیت فراسرزمینی دولت‌های مختلف به رشته تحریر درآمده است که می‌توان به گزارش «تحولات در حقوق: صلاحیت فراسرزمینی» در مجله حقوقی هاروارد در رابطه با صلاحیت فراسرزمینی در آمریکا^۴ و یا گزارش

^۱ M. Akehurst, Jurisdiction in International Law, *British Yearbook of International Law*, No. 46, 1973.

^۲ F. A. Mann, The Doctrine of Jurisdiction Revisited after Twenty Years, *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International*, No. 186, 1984.

^۳ Cedric Ryngaert, *Jurisdiction in International Law*, Oxford University Press, 2008.

^۴ Report, Developments In The Law: Extraterritoriality, *Harvard Law Review*, Vol. 124, 2011, pp. 1226-1304.

کمیسیون اصلاح قانون کانادا تحت عنوان «صلاحیت فراسرزمینی» در رابطه با صلاحیت فراسرزمینی در کانادا^۱ اشاره نمود.

علاوه بر اینکه صلاحیت دولت از منظر حقوق بین‌الملل عمومی موضوع مقالات و کتب مختلف انگلیسی بوده است، نهادهای مختلف بین‌المللی نیز در بررسی ابعاد حقوقی صلاحیت دولت و صلاحیت فراسرزمینی دولت تحقیقاتی انجام داده‌اند. در کنار پیش‌نویس کنوانسیون‌های مختلف مانند «پیش‌نویس کنوانسیون‌ها و موارد در خصوص صلاحیت در موضوعات کیفری»، مراجع مختلف علمی در ارزیابی مشروعیت صلاحیت دولت تشریحاتی داشته‌اند. یکی از ارزشمندترین و جامع‌ترین این آثار گزارش جامعه وکلای بین‌المللی در خصوص صلاحیت فراسرزمینی است که در سال ۲۰۰۸ منتشر گردید.^۲ علاوه بر این گزارش نماینده ویژه سازمان ملل متحد در خصوص تجارت و حقوق بشر با عنوان «صلاحیت فراسرزمینی: درس‌هایی برای حوزه تجارت و حقوق بشر از منظر شش موضوع قانونگذار»^۳ در سال ۲۰۱۰ به ارزیابی مشروعیت صلاحیت فراسرزمینی با رویکردی علمی پرداخت.

کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد در گزارش سال ۱۹۹۳^۴ با پرداختن به موضوع اعمال فراسرزمینی قوانین بین‌المللی تأکید بر اهمیت تحقیق بیشتر در این زمینه، به این نتیجه رسیده است که تا آن تاریخ رویه متشستی در این خصوص وجود دارد و قواعد مشخصی بر این صلاحیت حاکم نیست. کمیسیون معتقد است که با توجه به رویه و اسناد بین‌المللی زیادی که در این زمینه وجود دارد لزومی به تهیه یک کنوانسیون بین‌المللی در این خصوص وجود ندارد، با این حال، کمرها را ترغیب می‌کند تا به مطالعه و تلاش برای دستیابی به قواعد حاکم بر صلاحیت فراسرزمینی بپردازند.

^۱ Law Reform Commission of Canada, *Extraterritorial Jurisdiction*, Ministry of Supply and Services Canada, Ottawa, Canada, Working Paper 37, 1984.

^۲ International Bar Association, *Report of the Task Force on Extraterritorial Jurisdiction*, 2008

^۳ Zerk, Jennifer A., *Extraterritorial Jurisdiction: Lessons for the Business and Human Rights Sphere from Six Regulatory Areas*, A report for the Harvard Corporate Social Responsibility Initiative to help inform the mandate of the UNSG's Special Representative on Business and Human Rights, Working Paper No. 59, 2010 available at:

http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_59_zerk.pdf

^۴ A/CN.4/454 (1993)